

A jelenkori üledékképződés egyes sajátosságai ultranagyfelbontású egycsatornás szeizmikus szelvények alapján a Közép-Tiszán

Nagy Ágnes Tímea

(ELTE Általános és Történeti Földtani Tsz.)

A Tisza-meder recens üledékképződése jellemzőinek feltárására jó lehetőséget nyújt az 1995-ben a Tisza Martfű és Kisköre közti szakaszán mért ultranagyfelbontású, egycsatornás szeizmikus szelvények földtani értelmezése. A konszolidálatlan üledék elhelyezkedésének, mennyiségi és morfológiai viszonyainak vizsgálatához két horizontot (a mederfeneket és a konszolidálatlan üledék alját) digitalizáltam végig a Közép-Tiszán.

A szelvények azt mutatják, hogy nagy mennyiségű laza üledék van jelen a területen, melynek nagy része homokos anyagú dűnékbe rendeződik a mederfenéken. A párhuzamosan rétegzett, egyenes mederfenéken kevesebb üledékkal találkozunk. A szeizmikus szelvények nagy felbontása speciális üledékképződési részleteket is megmutat (dűnéképződés folyamata, az erózió különbözősége idős ártéri agyagon és övzátonyon).

A két horizont felhasználásával hossz-szelvényt készítettem a konszolidálatlan üledék vastagságának és morfológiájának áttekintéséhez. A terület közel felén nincs üledéklerakódás a mérés nyomvonalán, az üledék nagyjából egyenletesen oszlik el a területen 1-2 m átlagvastagságban, és főként aljzatmorfológiaként.

A számolt vastagságadatok digitális térképeken is ábrázoltam. A pozitív formák nagy része a jelenlegi övzátony épüléséhez köthető. A szabályozás előtti Tisza nyomvonal ábrázolása az üledékképződés és folyószabályozás kapcsolatának felderítését segítette elő.

A mederkeresztszelvények az elmúlt 150 év eseményeit tükrözik: nagymértékű változások a szabályozást követő 40-60 évben következtek be. A mederkeresztszelvények zöme a meder kimélyülését mutatta. Számos esetben alátámasztotta az élő övzátony oldalirányú gyarapodását.

Bár az egyes szakaszok üledékképződése eltér, a közép-tiszai szakaszra levonható néhány általános következtetés is:

- Az üledékképződés sajátosságai alapján az átvágásokkal erősen érintett Kisköre-Szolnok, valamint az átvágásokkal nem érintett Szolnok - Martfű szakasz elkülönül.
- A folyó medre a szabályozás miatt bekövetkezett esésnövekedés hatására kimélyült.
- A folyó a szabályozás következtében szigeteket, zátonyokat erodált, a meder oldalirányban helyenként 100-200 m-t is elmozdult, miközben rengeteg üledékanyagot átmozgatott, melynek leképeződését láthatjuk a szeizmikus szelvényeken is.
- Alig fél évszázad elég volt ahhoz, hogy egy új, közel egyensúlyi mederalak kialakuljon, bár a kanyargósság növekedése még a jövőben is várható.